

כששיח הופך לכלי נשק - כולנו על הכוונת

מתוך סדרת המאמרים של 'ביחד נשנה' | מאמר 2

האם אנחנו באמת מרגישים חופשיים להביע את דעתנו בלי לשלם על כך מחיר כבד? או שמא התרגלנו למצב שבו חופש הביטוי הפך למקלט להתלהמות, להכאה במילים, לשיח חסר גבולות? בין חירות הדיבור להשתקת האחר - איפה עובר הגבול?

אנחנו נמצאים כמה ימים אחרי חג הפסח - חג החירות, ובמקביל מציינים את יום הזיכרון לשואה ולגבורה. שתי נקודות זמן עוצמתיות שמבקשות מאיתנו לא רק לזכור את ההיסטוריה אלא לבחון את עצמנו בהווה. מהי חירות אמיתית? לא רק היכולת לנוע או לבחור, אלא גם היכולת לדבר. לחלוק עמדה. להשמיע קול - גם אם הוא שונה, צורם, נוקב. אך מה קורה כאשר עצם הביטוי הופך לסיכון? כאשר השיח הציבורי גולש לעבר אישי, אלים, פוגעני, שבו עצם הדיבור הופך עילה להוקעה?

בימים האחרונים שמענו את לירי אלבג - חטופה ששבה מן השבי - משתפת את כאבה ומעבירה ביקורת על הנהגת המדינה. התגובות לדבריה היו חריפות ולעיתים אף צורמות. לא בהכרח על עצם התוכן - אלא על עצם זה שהעזה לומר את אשר על ליבה. הדיון הציבורי שהתעורר בעקבות דבריה מעלה שאלה עמוקה: האם מותר לנו - כחברה - לשמוע ביקורת בלי להשתיק אותה מיד? האם כל מי שמביע עמדה שונה חייב לשלם מחיר של הכפשה, נידוי או זלזול?

דווקא במקום שבו נשמעת ביקורת - יש פוטנציאל לצמיחה. אבל אם נאפשר רק לקולות שתואמים את עמדותינו להישמע, נאבד את היכולת לדון, להקשיב, להשתנות.

בתקופה שבה השיח הציבורי נעשה חד וחריף, השפה הפכה לכלי. לא כלי תקשורת - אלא כלי תקיפה. סקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה (2023) העלה כי 62% מהציבור בישראל סבורים שהשיח הציבורי מחריף את הפילוג החברתי, ו-58% מרגישים שאין טעם להביע עמדה, משום שאיש אינו מקשיב באמת. מדובר בנתונים מטרידים, המעידים על מציאות שבה אנשים נמנעים מלהתבטא - לא מתוך אדישות אלא מתוך פחד. פחד מתגובת נגד, מהוקעה, מהשמצה.

רבים מהקולות המתונים בוחרים לשתוק. הם לא רוצים להיגרר למלחמות רשת, הם מעדיפים לא "להיכנס לזה", הם מבינים שהצעקנים זוכים לחשיפה, בעוד הם עצמם - נשארים מחוץ לפריים. כך אנחנו מאבדים את האיזון. כך נוצרת אשליה ציבורית שהרוב צועק, כשהשקט נובע לא מהסכמה - אלא מייאוש.

ברשתות החברתיות התופעה מחריפה. האלגוריתמים מעדיפים קונפליקט. פרובוקציות מתוגמלות, שיח שקול ומורכב - כמעט ואינו זוכה לנראות. השיח הציבורי הפך לזירה של הישרדות, ולא של הקשבה. כל תגובה עלולה להצית גל של שיימינג. כל דעה עשויה להיתפס כהתרסה. כך חופש הביטוי מאבד את ערכו, וכך חירות הדיבור הופכת למלכודת עבור מי שאינו תואם את הזרם המרכזי.

וכאילו לא די בזה, יש מי שמלמעלה מוסיפים שמן למדורה. נבחרי ציבור שאמורים לשמש דוגמה, בוחרים שוב ושוב להשתמש בשפה מפלגת, צינית ולעיתים משפילה. כששיח כזה מגיע מההנהגה, הוא לא רק מאפשר את ההידרדרות – הוא מעודד אותה. ציבור שמרגיש שהמילים כבר לא מחייבות, מרשה לעצמו להשתמש בהן ככלי נשק. והנשק הזה לא פוגע רק במי שעל הכוונת – הוא פוגע בכולנו.

מעבר לקולות האנושיים, השיח ברשתות החברתיות מוצף גם בקולות מלאכותיים – בוטים, אוטוארים ופרופילים מזויפים. חלקם מופעלים בידי גופים בעלי אינטרס, וחלקם אף על ידי גורמים זרים, במטרה ברורה: לפלג, להסית, ולערער את אמון הציבור במוסדות המדינה ובחברה הישראלית עצמה. לפי דיווחים של מערך הסייבר הלאומי וגורמים נוספים, בוטים אלו מתמקדים בנושאים טעונים רגשית – דת, ביטחון, פוליטיקה – ומפעילים שיטות של הפצת שואה במסווה של "שיח אותנטי". התחפוש הזו מסוכנת פי כמה – משום שקשה לזהות אותה בזמן אמת, והתגובה הציבורית אליה, גם כשהיא רגישה ואנושית, עלולה ללבות את האש בדיוק כפי שמתוכנן.

ההשפעה המצטברת של אותם קולות מזויפים יוצרת אשליה של קונצנזוס קיצוני. היא מחלישה את השיח המתון, מערערת את הלגיטימציה לביקורת בונה, ומחזקת תחושת ניכור בין אזרחים שונים במדינה אחת. לא תמיד ברור לנו מי באמת עומד מאחורי הדברים שאנחנו קוראים, משתפים או מגיבים עליהם – ודווקא בגלל זה, מוטלת עלינו אחריות כפולה: גם להישמר מהמילים שאנחנו מוציאים, וגם להיזהר מהמילים שאנחנו סופגים.

כדי לעצור את מכונת הרעל הזו, אנחנו חייבים לבחור אחרת. לעצור רגע לפני שאנחנו מגיבים, לשאול את עצמנו – מי באמת כתב את זה? האם המידע מבוסס? האם אני תורם עכשיו להבנה או למלחמה? להפעיל חשיבה ביקורתית, לא להיסחף אחר כותרות בומבסטיות, ולחנך – את עצמנו ואת ילדינו – לזהירות רשתית. חשוב לא פחות: לשמור על שיח אמיתי גם כשקשה. להביע עמדה, אבל לא להכפיש. לא להסכים – ועדיין לכבד. לריב בלי לשבור. כי רק כך נוכל להחזיר למילים את מה שנלקח מהן: את הערך, את המשמעות, ואת האנושיות.

חג הפסח מזכיר לנו שלא די בשחרור פיזי – יש גם שחרור תודעתי. והמסר של יום השואה ברור: חובה עלינו לשמר חברה שבה קיים שיח אנושי, שבו יש מקום לאחר, שבו המילים אינן מנוצלות להסתה, להשפלה או להדרה. הדמוקרטיה שלנו לא תישמר רק על ידי הצבעה בקלפי – אלא גם על ידי שמירה יומיומית על סגנון השיח. החירות לא תעמוד איתנה אם נאפשר לאלימות מילולית לפרוץ את יסודותיה.

המאמר הזה נכתב על ידי תנועת 'ביחד נשנה' כחלק מסדרת כתבות מתוך רצון לחשוף את שורשי הפילוג – לא רק ברעיונות, אלא בדרך שבה אנחנו מדברים זה עם זה. כי כששיח הופך לכלי נשק – אף אחד לא נשאר מחוץ לטווח. הצטרפו אלינו למסע של הקשבה, של אחריות, ושל תיקון. לא כדי למחוק מחלוקות – אלא כדי לשוב ולדבר עליהן, בכבוד.

אהבתם את הכתבה? הזדהיתם עם התכנים? מעוניינים להכיר יותר את העשייה של "ביחד נשנה" ולהצטרף כשותפים לדרך? נשמח לשמוע מכם!

צרו קשר:

אתר אינטרנט: www.beyahad-il.com, דואר אלקטרוני: info@beyahad-il.com

ביחד, נוכל לקדם שינוי משמעותי בחברה שלנו.

